

مطلب:
پژوهشگران

پسته
پیشنهادی

دستیابی از بهترین کتاب‌ها برای
معرفت‌شناسی اسلامی

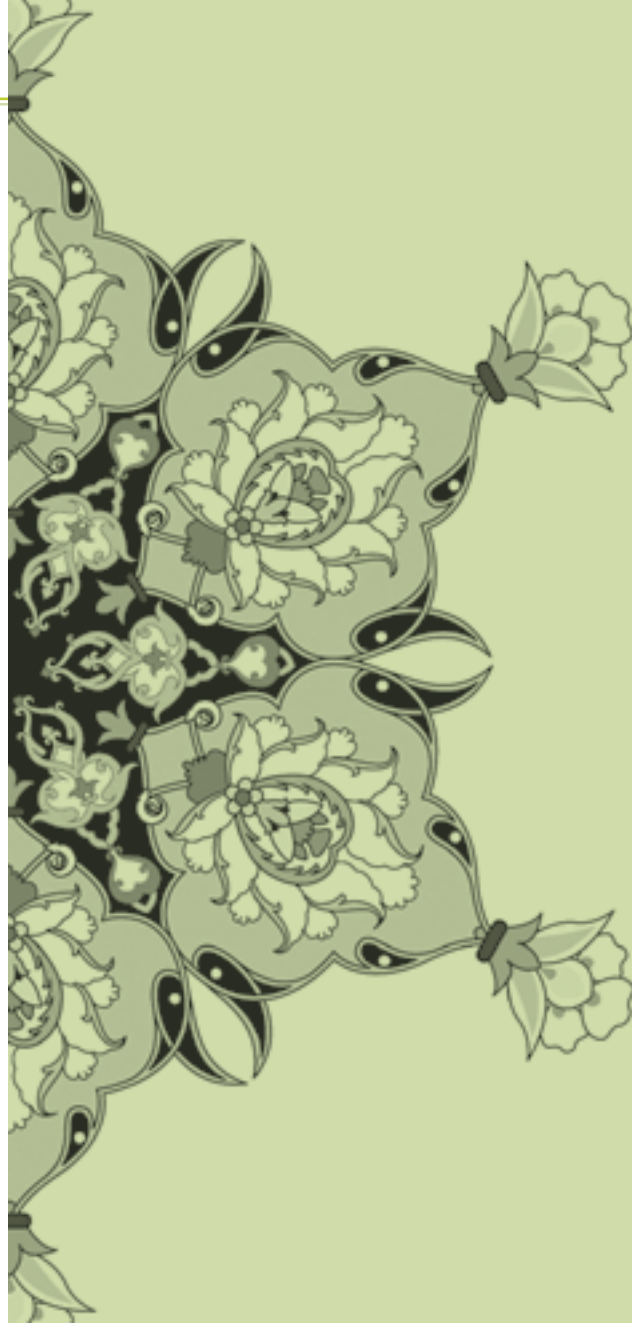
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

در آمدی بر سیر مطالعاتی معرفت‌شناسی اسلامی

وقتی کتاب اشارات ابن سینا را آغاز می‌کنیم، دغدغه نخست او این است که انسان‌ها در این واقعیت که محسوساتی وجود دارد، اتفاق دارند. بنابراین آغاز فلسفه بر تنبیهاتی استوار است که انسان بتواند از این محسوسات و جزئیات عبور کرده و از درون این محسوسات معقولات و کلیات را دریابد. یا هنگامی که صفحات نخست نه‌ایه الحکمه را ورق می‌زنیم، می‌بینیم که ما تردیدی نداریم که واقعا و حقیقتا هستیم، و نیز چیزهای دیگری هست که واقعا و حقیقتا خارج از ما وجود دارند. هوایی که استنشاق می‌کنیم، زمینی که روی آن قدم می‌زنیم و درختانی که پیش روی خود می‌بینیم، اشیاء واقعی خارجی هستند.

اما وقتی ژرف‌تر به مسأله می‌اندیشیم، با پرسش‌های جدی‌تری روبرو هستیم. آیا واقعا و حقیقتا جهانی خارج از من و ادراکات من وجود دارد؟ اگر من به گونه بی‌واسطه با ادراکات خود سروکار دارم و به واسطه آنها با جهان خارج در ارتباطم، چرا باید به وجود اشیائی خارج از خود اعتماد کنم؟ حتی اگر فرض کنیم در خارج از من اشیائی وجود دارند، چگونه اطمینان کنم که آنها را به همان‌گونه که هستند، تصور می‌کنم؟ ... این دست پرسش‌ها - که به طور جدی از کارهای کانت آغاز می‌شود و زائیده نگرش ایده‌الیست‌های اروپایی است - توانست در مغرب زمین مسیر فلسفه را تغییر دهد. به گونه‌ای که دیگر کار فلسفه شناخت اشیاء خارجی و روابط بین آنها نبود، بلکه شناخت یکسره معطوف به سازوکار ذهن و عملیات آگاهی بود. اگر بخواهیم بر این جنبش اروپایی نامی بگذاریم، بهتر است آن را «ایده‌الیسم» بخوانیم و جریان فلسفه اسلامی را «رنالیسم». این نام که مورد پذیرش علامه طباطبائی (ره) در اصول فلسفه و روش رنالیسم قرار می‌گیرد، به شکافی بزرگ بین نگرش معرفت‌شناختی اسلامی و غربی دامن می‌زند. این شکاف موقعی عمیق می‌یابد که علامه (ره) «ایده‌الیسم» را مساوی «سفسطه» و «رنالیسم» را مساوی «فلسفه» می‌خواند.^۱ بزرگترین مواجهه فلسفه اسلامی و غربی در معرفت‌شناسی رخ می‌دهد و تا نتوانیم مسائل و مشکلات این حوزه را رفع کنیم، نمی‌توانیم تعریف درستی از فلسفه داشته باشیم.

۱. محمد حسین طباطبائی، اصول فلسفه رنالیسم، به کوشش سیدهادی خسروشاهی، ص ۳۵.

معرفت‌شناسی؛ سلسله‌دروس اندیشه‌های بنیادین اسلامی

محمد حسین زاده

انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

هر روز با هزاران گزاره سروکار داریم و بدون اینکه پرسش کنیم، از آنان عبور می‌کنیم. اما اگر مختصری در معنای آنها تأمل کنیم، جای پرسش است که با چه میزانی در مورد این گزاره‌ها دوری می‌کنیم و بر چه اساسی، دسته‌ای از آنها را صادق و دسته‌ای دیگر را کاذب می‌دانیم؟ آیا ملاک و شیوه‌ای برای تشخیص حقیقت از خطا و صدق از کذب وجود دارد؟ اصلاً آیا می‌توان واقعیت‌ها و حقایق را شناخت؟ چه بسا به طور ناخودآگاه پاسخ ساده‌ای به این دست پرسش‌ها بدهیم و به زندگی خود پردازیم، اما هر اندیشمندی در حوزه‌های مختلف دانش چاره‌ای ندارد که شیوه خود را در رویارویی با این دست پرسش‌ها مشخص کند.

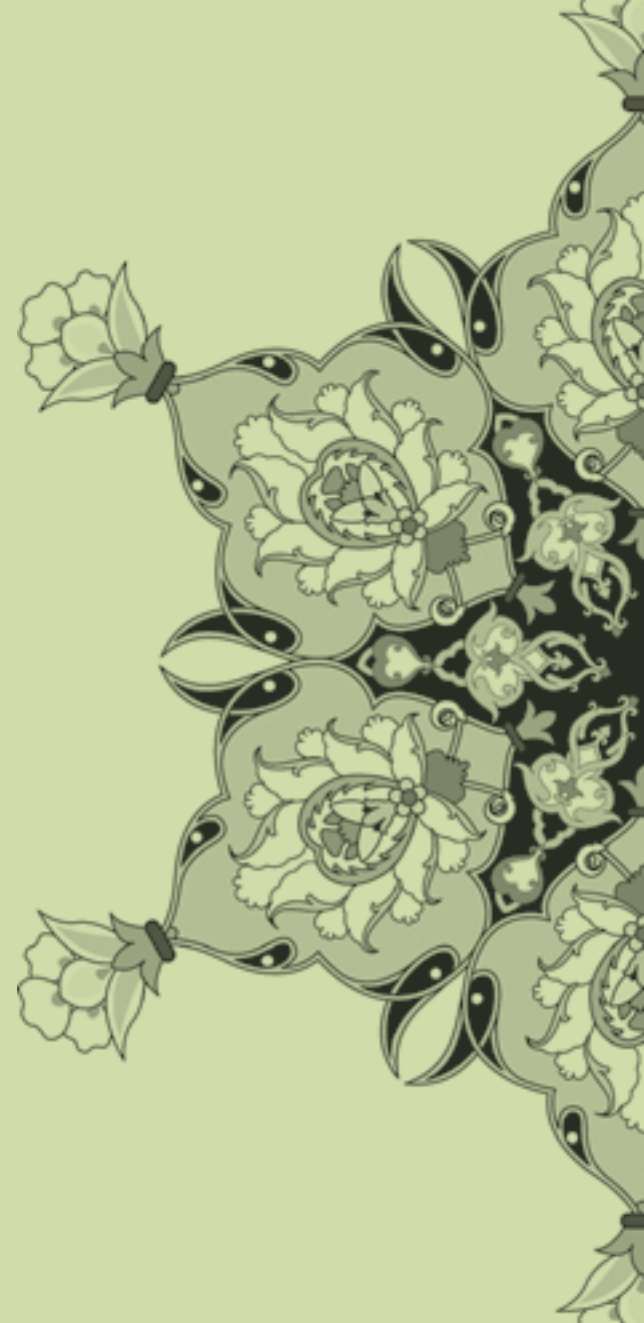
بسیاری از معرفت‌شناسان غربی معاصر، معرفت را «باور صادق موجه» دانسته‌اند، اما اندیشمندان مسلمان در تعریف معرفت‌شناسی معنای لغوی آن یعنی علم و آگاهی را در نظر دارند. بنابراین کتاب حاضر با توجه به معرفت‌شناسی اسلامی درباره حقیقت معرفت انسان، ارزشیابی انواع معرفت‌های او و تعیین معیار صدق و کذب آنها می‌پردازد. نویسنده در کتاب حاضر یک دوره منسجم، خلاصه و روان معرفت‌شناسی اسلامی را تبیین می‌کند. او در خلال بحث تلاش می‌کند با آوردن پرسش‌ها و مثال‌های متناسب، به غنای شیوه آموزش یاری رساند. این کتاب که به کوشش موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) آماده شده، به منظور ورود به معرفت‌شناسی اسلامی توصیه می‌شود.

پیشینه و پیرنگ معرفت‌شناسی اسلامی

حسن معلمی

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

بحث معرفت‌شناسی از چند دهه گذشته و به ویژه با نوشتن کتاب اصول فلسفه و روش رئالیسم، در میان اساتید و پژوهشگران فلسفه اسلامی مطرح شد. معرفت‌شناسی در فلسفه اسلامی از جمله علمی است که روشن، بدیهی و غیرقابل انکار انگاشته شده است، لذا در تاریخ فلسفه اسلامی پرداختن به آن غیرضروری به نظر می‌آمد. اصولاً این بحث‌ها در ضمن مباحثی چون حقیقت، تقسیمات علم به حضوری و حصولی، وجود ذهنی و مسأله کلیات آمده است. این کتاب در واقع پاسخی است به شبهاتی که در فلسفه و علوم پایه مطرح است تا زمینه شکاکیت و نسبی‌نگری در علم مرتفع شود. دکتر حسن معلمی - که به متون فلسفه اسلامی تسلط دارد - توانسته

فلسفه تحلیلی و نظریه شناخت در فلسفه اسلامی

عبدالله نصری

نشر علم (صفحات ۱۱۳-۳۹۵)

بحث معرفت در دو سنت فلسفه تحلیلی غرب و فلسفه اسلامی دغدغه اساسی مهدی حائری یزدی است. او با فلسفه تجربه‌گرایی و عقل‌گرایی سنت غربی و فلاسفه اسلامی به خوبی آشناست. کتاب حاضر درس‌گفتارهای او پیرامون علم و معرفت در دو حوزه فلسفه تحلیلی و اسلامی است؛ طوری که با هضم کردن این مباحث با زبان ساده و روان توانسته در موضوعات اثبات عالم خارج، حقیقت علم، واقعیات علمی و قضایای فلسفی، وجود ذهنی، رابطه علم و معلوم، اتحاد عاقل و معقول و مراتب علم و ادراک مطالب بنیادینی را با تفکری نقادانه بنگارد. او به فراخور نیاز روز در دانشگاه تورنتو یک دوره اندیشه‌شناسی فلسفی ابن‌سینا تدریس کرده‌است. این‌گونه پژوهش در فلسفه ما سابقه ندارد و او با تحقیق و تخصص در فلسفه اسلامی این روش را از لابه‌لای آثار فلسفی و منطقی ابن‌سینا استخراج کرده‌است. به همین خاطر معرفت‌شناسی اسلامی از حیث روش و محتوا متفاوت با هرگونه معرفت‌شناسی غربی است؛ با این حال می‌تواند در برابر شبهات معرفتی غرب پاسخگو باشد. همچنین نباید از خاطر دور داشت که بنیان معرفت‌شناسی اسلامی و توجه ویژه فلاسفه اسلامی به صورت ذهنی در برابر صورت خارجی - که در فلسفه یونان سابقه نداشته - در معرفت‌شناسی غرب تأثیر داشته است.

اصول فلسفه رئالیسم

سیدمحمدحسین طباطبایی

به کوشش سیدهای خسرو شاهی

بوستان کتاب قم (صفحات ۱۳-۱۷۳)

روش نگارش کتاب‌های نوصدرایی عموماً به این صورت بود که بحث‌های کلی در باب وجود و ماهیت در ابتدا مطرح می‌شد. سپس بر مبنای اثبات اصالت وجود و اعتباریت ماهیت کلیه بحث‌های کتاب سامان می‌گرفت. بحث معرفت‌شناسی نیز در خلال مباحث وجود ذهنی و مباحث نفس و اتحاد عقل و عاقل و معقول بررسی می‌شد. با ورود جریانات فلسفی غرب، به ویژه تبلیغات فلسفی - سیاسی سازمان‌ها و احزاب مارکسیستی، جلسات بحث‌های فلسفی با محوریت علامه طباطبایی (ره) آغاز شد و محصول آن کتاب حاضر شد. این کتاب نقطه‌عطفی در تاریخ معرفت‌شناسی اسلامی بود و فلسفه اسلامی را وارد مرحله‌ای جدید کرد. از ویژگی‌های برجسته این کتاب اشاره به اختلاف ماهوی بین معرفت‌شناسی در فلسفه‌های اسلامی و فلسفه‌های ایده‌الیستی غرب است. به نظر علامه منطق «دیالکتیک» خط‌طلانی

طیف نسبتاً جامعی کتاب در حوزه معرفت‌شناسی اسلامی بنویسد. کتاب حاضر در دو بخش کلی به تعریف معرفت، امکان آن و نظریه مطابقت می‌پردازد. در راستای رسیدن به این هدف به طور مفصل، نظریات فیلسوفان اسلامی از فارابی تا علامه طباطبایی (ره) و آیت‌الله مصباح یزدی را بررسی و نقد می‌کند. به نظر او پرسش‌هایی که زمینه شکاکیت را فراهم می‌کند، در فلسفه اسلامی نیز از گذشته مطرح بوده است. او همچنین به نظریات فیلسوفان غربی در مکاتب تجربه‌گرایی، عقل‌گرایی، عمل‌گرایی، فایده‌گرایی و انسجام‌گروی توجه دارد و به نقد آنها می‌پردازد. البته نقادی او بیشتر به کلیت گفته‌های این مکاتب می‌پردازد و کمتر با نگاهی ژرف به نظرات آنان توجه می‌کند.

حیثیت التفاتی و حقیقت علم در پدیدارشناسی هوسرل و فلسفه اسلامی

سیدمحمدنقی شاکری

بوستان کتاب قم (صفحات ۶۱۹-۲۳۱ و ۲۸۱)

حقیقت علم، رابطه ذهن و عین و توانایی‌های انسان در ضبط و تحلیل داده‌های ذهنی همواره مورد پرسشگری بوده‌است. تاریخ معرفت از پیش سقراطیان تا به امروز در فلسفه غرب و اسلامی پُر از نظریات متنوع و چالش‌برانگیزی است که حل و فصل آن نیازمند پژوهشی دقیق و بلندمدت است. مشکل اساسی شناخت معرفت این است که هر چیز را با علم می‌سنجند، اما وقتی علم را موضوع تعلیم، فهم و پرسشگری قرار دهیم، این پرسش همواره با پژوهشگر دست درگیران است که چطور می‌توان موجودی را با خودش پرسش کرد؟!

پرسش اساسی کتاب حاضر حقیقت علم و شیوه حصول و حضور آن نزد آگاهی است. آنچه مطالعه تطبیقی حیث التفاتی نزد برتانو و هوسرل با حقیقت علم نزد فیلسوفان اسلامی را امکان‌پذیر می‌کند، بستر مشترکی است که این دو جنبش در آن شکل گرفته‌اند. جدا از اساس ارسطویی این تطبیق، فارابی و ابن‌سینا بودند که با تأثیر بر سنت فلسفه قرون وسطی، راه را برای آموزه بنیادین پدیدارشناسی فراهم کردند. خصوصیت «ذات اضافه‌بودن علم» معقولات اولی و ثانی و تمایز صورت ذهنی از خارجی همه اموری بودند که در سنت پدیدارشناسی موثرند. برای آشنایی با حقیقت علم در فلسفه اسلامی و تأثیر آن بر فلسفه غرب، فصل نخست و سوم کتاب توصیه می‌شود.

بر منطق قدیم است و در آن نه می‌توانیم و نه خواهیم توانست یک مفهوم کلی، ثابت یا مطلق را تصور کنیم و یا تصدیقی با این اوصاف داشته باشیم. این نوع نگرش به نسبی‌گرایی در فلسفه و تصدیقیات جزئی و متغیر خواهد انجامید. او در مقاله ششم این کتاب به بحث ابداعی خود پیرامون ادراکات اعتباری می‌پردازد و زمینه را برای شکل‌گیری فلسفه‌های مضاف و علوم انسانی جدید آماده می‌کند. در واقع تنها در حوزه اعتباریات است که می‌توان از عقلانیت‌های فرهنگی سخن گفت و اراده انسان را در شکل‌دهی امور اجتماعی و سیاسی دخیل دانست.

اصول معرفت‌شناسی در فلسفه اسلامی؛ علم حضوری

مهدی حائری یزدی

ترجمه سیدمحسن میری

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

سلوک علمی ارسطو بدین صورت بوده که از موضوعهای طبیعی و تجربی - که با ذهنان عادی مانوس است - آغاز شده و به مابعدالطبیعه و مسائل پیچیده فلسفه - الهیاتی می‌رسد. این سینما همگام با این شیوه، اشارات و تشبیهات را آغاز می‌کند، به گونه‌ای که از محسوسات آغاز کرده و از دل آن معقولات را بیرون می‌آورد. مهدی حائری یزدی از جنبه تجربی علم حضوری آغاز می‌کند و می‌پرسد که چگونه از دریافت‌های حسی و احساس‌های خودآگاه می‌شویم؟ سپس با شیوه مخصوصی به تبیین تجربی - اشراقی دریافت حسی می‌پردازد. او با بسط صورت نخستین علم حضوری تا رویت عقلانی افلاطونی پیش می‌رود. این سیر در واقع تحلیل و بررسی پژوهشگرانه آموزه محوری معرفت‌شناسی اسلامی یعنی علم حضوری است و در این میان به بررسی و نقد برخی آموزه‌های معرفت‌شناسانه هیوم، کانت، راسل و ویتگنشتاین می‌پردازد. او با تمیزی که بین رویت عقلانی افلاطون و رویت عرفانی قایل می‌شود، زمینه را برای پذیرش عرفان به مثابه گونه‌ای علم حضوری آماده می‌کند. خواننده در این کتاب با نظریه ابداعی نویسنده یعنی «هرم هستی» - که ناظر به وحدت تمامی مراتب و درجه‌های فعل صدور است - آشنا می‌شود.

مطابقت صور ذهنی با خارج

عباس عارفی

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

مسئله شناخت و مطابقت آن با واقعیت یکی از مهمترین و چه بسا زیربنایی‌ترین

صورت مثبت بودن پاسخ مسیر آن چگونه است؟
با توجه به اینکه معنای مطابقت صور ذهنی با خارج در علم حضوری، معنای معرفت‌شناسانه قابل توجهی ندارد، تلاش نویسنده تنها مصروف به بررسی و تحلیل علم حصولی است، زیرا مطابقت و عدم مطابقت تنها در علم حصولی مطرح است. به گفته او، خارج همان نفس الامر است، با این توضیح که نفس الامر دربرگیرنده وعای واقع، اعم از واقع وجودی و واقع عدمی است. همچنین جنبه وجودی صور ذهنی گرهی از کار فروبسته معرفت‌شناسی ما نمی‌گشاید، بلکه جنبه مفهومی و حیث حکایاتی آن است که مقوم و مشخص «صور ذهنی» است. این وجه از صور ذهنی نزدیک به آن چیزی است که فلاسفه غرب همچون هوسرل، «حیث التفاتی» می‌خوانند. این نگرش جدید نویسنده می‌تواند به مشکلات معرفت‌شناسی پاسخ‌های جدیدی بدهد. او با استفاده از این شیوه به نبرد با هفت خوان شکاکیت می‌رود تا با طیف گسترده‌ای از تشکیک‌های معرفتی دست و پنجه نرم کند.

پیشنهاد ما: پس از استفاده این بروشور را به دیگری هدیه بدهید